

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, професора Чернецької Олени Василівни на дисертацію Суліми Дмитра Васильовича на тему «Кримінальна відповідальність за незаконну приватизацію державного, комунального майна», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми

Дисертаційне дослідження Суліми Дмитра Васильовича присвячене проблемі, яка зберігає істотне теоретичне та практичне значення для сучасного кримінального права України. Приватизація державного і комунального майна є юридичним механізмом незворотного переходу активів із публічної у приватну власність, а тому законність відповідних процедур безпосередньо пов'язана із захистом майнових інтересів держави та територіальних громад, забезпеченням справедливої конкуренції, бюджетних надходжень та суспільної довіри до результатів управління публічним майном.

Актуальність дослідження особливо посилюється істотною зміною нормативної та організаційної моделі приватизації після прийняття Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» 2018 року. Електронні аукціони стали основним механізмом продажу об'єктів, тоді як диспозиція ст. 233 КК України системно не модернізувалася і значною мірою відтворює підхід, сформований ще на початку 2000-х років. Така невідповідність між спеціальною кримінально-правовою нормою та сучасною процедурою відчуження державного і комунального майна об'єктивно породжує складнощі для правозастосування.

Станом на 2026 рік приватизація продовжує залишатися діючим інструментом управління державними активами, а чинне приватизаційне законодавство розвивається з урахуванням цифровізації, конкурентних

електронних процедур та завдань відновлення економіки. За таких умов питання про те, наскільки кримінально-правова заборона, передбачена ст. 233 КК України, відповідає сучасним способам відчуження публічного майна, має не лише доктринальне, а й прикладне значення.

Не менш вагомим є те, що обмежена кількість кримінальних проваджень безпосередньо за ст. 233 КК України не свідчить про відсутність протиправних посягань у сфері приватизації. У дисертації слушно наголошено, що відповідні діяння можуть отримувати юридичну оцінку як шахрайство, привласнення чи розтрата, зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення чи використання підроблених документів. Це актуалізує питання конкуренції норм, сукупності кримінальних правопорушень та визначення меж саме спеціальної кримінально-правової заборони.

Таким чином, тема дисертації є своєчасною, має чітке практичне підґрунтя та відповідає потребам розвитку науки кримінального права, правотворчої діяльності й практики застосування законодавства у сфері захисту державного та комунального майна.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Дисертація характеризується логічною структурою та послідовним розкриттям предмета дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 239 сторінок, із яких 215 сторінок припадає на основний текст; список використаних джерел налічує 143 найменування, а два додатки займають шість сторінок.

Перший розділ має теоретико-правову спрямованість і присвячений історичній та соціально-правовій обумовленості криміналізації, а також зарубіжному досвіду кримінально-правової охорони приватизаційних відносин. Другий розділ концентрується на об'єктивних і суб'єктивних ознаках складу

кримінального правопорушення. У третьому розділі досліджено найбільш прикладні проблеми: кримінально-правову кваліфікацію, відмежування від суміжних складів, караність і призначення покарання.

Позитивно слід оцінити використання дисертантом не лише доктринальної літератури, а й матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень, включаючи обвинувальні та виправдувальні вироки, рішення апеляційної та касаційної інстанцій, а також матеріали щодо застосування суміжних кримінально-правових норм. Емпіричну основу доповнено офіційними статистичними даними, законодавством Польщі, Чехії, Словаччини, Литви, Латвії та Естонії, міжнародними документами ООН, Ради Європи й OECD.

Основні результати дисертації викладені у п'яти наукових публікаціях: трьох статтях у юридичних фахових виданнях України та двох тезах наукових доповідей. Тематика статей охоплює загальні засади кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію, об'єктивну сторону відповідного кримінального правопорушення, а також проблеми кваліфікації та розмежування із суміжними складами. Публікації безпосередньо кореспондують із ключовими положеннями дисертації.

Наведене дає підстави позитивно оцінити науковий рівень роботи, якість опрацювання джерельної бази та ступінь апробації основних результатів.

**Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів
проведених здобувачем досліджень, повнота їх викладу в опублікованих
працях**

Наукова новизна дисертації має комплексний характер і визначається передусім переосмисленням кримінально-правової охорони приватизаційних відносин з урахуванням чинної моделі приватизації та цифровізації процедур відчуження державного і комунального майна.

До найбільш вагомих положень, одержаних уперше, належить обґрунтування функціонального підходу до визначення моменту закінчення незаконної приватизації. Автор аргументує, що формально сконструйований основний склад не слід визнавати закінченим із моменту будь-якої окремої підготовчої чи процедурної дії. Вирішальним є завершення юридичного механізму незаконного відчуження, який створює правові підстави для переходу майна у приватну власність. Такий підхід дає змогу враховувати різний правовий режим нерухомого майна, корпоративних прав, рухомого майна та інших об'єктів приватизації.

Новизною характеризується також комплексна модель модернізації диспозиції ст. 233 КК України, яка передбачає приведення її термінології у відповідність до чинного приватизаційного законодавства, заміну застарілої конструкції «неправомочна особа» на поняття особи, яка не має права бути покупцем об'єкта приватизації, а також кримінально-правове врахування незаконного втручання в електронні процедури приватизації та використання завідомо недостовірних відомостей.

Самостійне значення мають удосконалені критерії відмежування ст. 233 КК України від шахрайства, привласнення чи розтрата майна, зловживання владою або службовим становищем, службового підроблення, підроблення та використання підроблених документів. Автором сформульовано послідовний алгоритм кримінально-правової кваліфікації, що охоплює встановлення форми власності майна, юридичної природи його відчуження, зв'язку з приватизаційною процедурою, конкретного способу вчинення та стадії, після чого вирішується питання конкуренції норм чи сукупності кримінальних правопорушень.

Науковою новизною характеризується й модель удосконалення караності незаконної приватизації: збереження штрафу як основного покарання за ч. 1 ст. 233 КК України, перегляд верхньої межі штрафу за кваліфікований склад, виокремлення використання службового становища як кваліфікуючої ознаки та

диференціація правових наслідків об'єктивної неспроможності сплатити штраф і умисного ухилення від його виконання.

Положення, заявлені як удосконалені та такі, що дістали подальшого розвитку, логічно доповнюють основний блок новизни. Основні результати достатньою мірою відображені у наукових публікаціях здобувача.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів забезпечена комплексним використанням нормативного, доктринального та емпіричного матеріалу. Дисертант послідовно зіставляє положення КК України із Законом України «Про приватизацію державного і комунального майна», нормативними актами про оцінку майна, управління об'єктами державної власності та практикою застосування суміжних кримінально-правових норм.

Аргументованою видається позиція щодо збереження спеціальної кримінально-правової заборони незаконної приватизації. Автор не обмежується тезою про суспільну небезпечність відповідних діянь, а співвідносить криміналізацію із принципом *ultima ratio*, конституційними засадами захисту власності та недостатністю цивільно-правових, адміністративно-правових і господарсько-правових засобів реагування у випадках умисного незаконного відчуження державного чи комунального майна.

Порівняльно-правове дослідження також має належну логіку. Дисертант установив, що Польща, Чехія, Словаччина, Литва, Латвія та Естонія переважно не використовують спеціальний склад незаконної приватизації, натомість забезпечують кримінально-правову охорону через сукупність майнових, службових, корупційних та документальних норм. Водночас автор не робить із цього механічного висновку про необхідність скасування ст. 233 КК України, а

використовує іноземний досвід для оцінювання системної взаємодії спеціальної та суміжних норм.

Переконливо обґрунтовано бланкетний характер досліджуваного складу. Правильна кримінально-правова кваліфікація об'єктивно передбачає встановлення правового статусу об'єкта приватизації, порушених положень спеціального законодавства, права особи бути покупцем, способу визначення вартості майна, справжності приватизаційних документів і завершеності юридичного механізму відчуження.

Виваженим є й підхід до покарання. Дисертант не ототожнює ефективність санкції з максимальною суворістю, а наголошує на її пропорційності, виконуваності, індивідуалізації та поєднанні з поверненням незаконно відчуженого майна й відшкодуванням завданої шкоди. Така позиція узгоджується із загальними засадами призначення покарання та майновою спрямованістю досліджуваного кримінального правопорушення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Мета дисертації полягає у комплексному теоретико-прикладному дослідженні кримінальної відповідальності за незаконну приватизацію державного, комунального майна та розробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення КК України і практики його застосування. Сформульовані завдання охоплюють історичну та соціально-правову обумовленість криміналізації, зарубіжний досвід, об'єктивні й суб'єктивні ознаки складу, правила кваліфікації, відмежування від суміжних правопорушень, караність і призначення покарання. Зміст роботи свідчить про належне виконання цих завдань.

Для їх вирішення використано діалектичний, історико-правовий, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий і логіко-

юридичний методи, аналіз документів, а також методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення та моделювання. Їх застосування не має декларативного характеру, а співвіднесене з конкретними структурними частинами дисертації.

Особливо результативними є формально-юридичний метод при аналізі бланкетного складу, порівняльно-правовий при оцінюванні альтернативних моделей охорони публічних активів та метод аналізу документів при формулюванні правил кваліфікації на основі судової практики. Здобувач продемонстрував здатність працювати з різномірною нормативною та правозастосовною інформацією, формулювати узагальнення і переводити їх у конкретні пропозиції щодо законодавства.

Отже, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності слід оцінити позитивно.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення дисертації полягає у розвитку положень науки кримінального права щодо соціальної обумовленості криміналізації, кримінально-правової охорони відносин власності, складів із бланкетними диспозиціями, визначення моменту закінчення кримінального правопорушення, конкуренції кримінально-правових норм, кваліфікації за сукупністю та індивідуалізації покарання.

Практична цінність найбільш виразно проявляється у запропонованому алгоритмі кваліфікації незаконної приватизації, критеріях відмежування її від суміжних складів і рекомендаціях щодо кримінально-правової оцінки використання підроблених приватизаційних документів. Вони можуть бути використані в діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, судів і адвокатів.

Результати дослідження мають правотворчий потенціал, оскільки містять конкретні пропозиції щодо ст. 233 та ст. 53 КК України, а також можуть бути

враховані під час подальшого вдосконалення законодавства про приватизацію, електронні аукціони, оцінку майна й управління державними активами.

Практичне використання результатів підтверджено актом впровадження в науково-дослідну діяльність Державного податкового університету від 30 березня 2026 року, довідкою Адвокатського об'єднання «ЮС ФОРТІС» від 25 березня 2026 року № 25/03-9 та актом впровадження в освітній процес Державного податкового університету від 19 березня 2026 року.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертація є структурно завершеним і змістовно цілісним дослідженням. У першому розділі дисертант формує історичне й порівняльно-правове підґрунтя роботи. Вдалим є висновок про те, що сучасна криміналізація незаконної приватизації є результатом трансформації моделі власності після здобуття Україною незалежності, а не механічним продовженням радянської охорони соціалістичної власності.

Другий розділ концентрує безпосередній аналіз складу кримінального правопорушення. Автор визначає безпосередній об'єкт як суспільні відносини, що забезпечують законний, відкритий, конкурентний та економічно обґрунтований порядок приватизації; досліджує предмет і чотири альтернативні способи; обґрунтовує загального суб'єкта, виключно прямий умисел та відсутність обов'язкової спеціальної мети чи мотиву.

Третій розділ має найбільшу прикладну цінність. У ньому сформульовано критерії відмежування, правила конкуренції, алгоритм кваліфікації та пропозиції щодо вдосконалення санкцій. Позитивно слід оцінити прагнення автора пов'язати покарання з необхідністю повернення незаконно відчуженого майна та відшкодування шкоди, чітко розмежовуючи ці правові наслідки.

Загальні висновки відповідають поставленим завданням і логічно підсумовують результати дослідження. Робота має завершений характер, а її

структура відображає послідовний рух від обґрунтування криміналізації через характеристику складу до кваліфікації та караності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

1. Дисертант аргументує доцільність збереження спеціальної ст. 233 КК України, хоча досвід досліджених європейських держав переважно свідчить про використання комплексу загальних майнових, службових і корупційних норм. На мою думку, у роботі можна було б ще чіткіше визначити критерій, за яким спеціальна норма є ефективнішою за комплекс загальних норм. Хотілося б почути думку здобувача, яка основна кримінально-правова перевага збереження самостійної ст. 233 КК України порівняно з її декриміналізацією та охороною приватизаційних відносин суміжними складами?

2. Авторський функціональний підхід до моменту закінчення є переконливим, однак різні об'єкти приватизації передбачають різні юридичні механізми переходу права власності. Чи доцільно сформулювати диференційовані правила визначення моменту закінчення залежно від того, йдеться про нерухомість, корпоративні права, єдиний майновий комплекс або рухоме майно?

3. Судова практика за ст. 233 КК України є відносно обмеженою, причому частина проаналізованих вироків сформована ще до істотної модернізації приватизаційного законодавства 2018 року. Це об'єктивно ускладнює оцінювання новітніх способів незаконної приватизації. Звідси, чи може сформована за попередньої моделі приватизації використовуватися для тлумачення ст. 233 КК України в умовах сучасних електронних аукціонів?

Наведені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, не спростовують основних висновків та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у практичній діяльності

Результати дисертації доцільно використати під час підготовки змін до ст. 233 КК України, насамперед у частині термінологічного узгодження з приватизаційним законодавством, уточнення ознак покупця та врегулювання цифрових форм протиправного впливу на приватизаційну процедуру.

Запропонований алгоритм кримінально-правової кваліфікації може бути покладений в основу методичних рекомендацій для слідчих, прокурорів, суддів та адвокатів. Практичний формат доцільно доповнити типовими кваліфікаційними ситуаціями щодо підроблених документів, службових зловживань, неналежного покупця та незаконної оцінки майна.

Окремі положення роботи можуть бути використані органами приватизації та органами місцевого самоврядування при формуванні внутрішніх механізмів правового контролю ризикових операцій, а також у навчальних програмах із кримінального права та правового забезпечення приватизації.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У межах змістового аналізу дисертації підстав для висновку про порушення академічної доброчесності не встановлено. У роботі наявні посилання на використані наукові праці, нормативно-правові акти та матеріали практики, а запозичені положення належно ідентифікуються. Особистий внесок здобувача у статті «Об'єктивна сторона незаконної приватизації державного, комунального майна: аналіз способів та форм вчинення злочину», опублікованій у співавторстві з І. Г. Бірюковою, окремо конкретизовано у вступі. У дисертації зазначено, що ідеї та розробки, які належать співавтору, без належного авторства не використовувалися. Текст має ознаки самостійного наукового опрацювання матеріалу: автор формулює власний функціональний підхід до моменту закінчення, алгоритм кваліфікації, критерії відмежування та законодавчі

пропозиції. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів у межах проведеного рецензування не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Суліми Дмитра Васильовича на тему «Кримінальна відповідальність за незаконну приватизацію державного, комунального майна» є завершеною, самостійною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові теоретичні та прикладні результати у сфері кримінально-правової охорони державного і комунального майна. За актуальністю, науковою новизною, ступенем обґрунтованості сформульованих положень, рівнем виконання поставленого наукового завдання, теоретичним і практичним значенням та дотриманням вимог академічної доброчесності дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Суліма Дмитро Васильович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

завідувач кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук, професор

Олена ЧЕРНЕЦЬКА